

Paweł Rafał Ostolski

ORCID 0000-0002-0728-6596

Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie

Danuta Kaźmierczak

ORCID 0000-0003-2513-2942

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

GENEZA BEZPIECZEŃSTWA

Streszczenie

Celem badań podjętych w tym artykule jest analiza ewolucji teorii bezpieczeństwa od starożytności aż po czasy współczesne, w których rezultatem interdyscyplinarnych badań i dyskusji jest nowo powstała dyscyplina naukowa „nauki o bezpieczeństwie”. Głównymi założeniami, wokół których dokonano analizy pojmowania i definiowania bezpieczeństwa, są: a) przekonanie, że wojna i pokój to podstawowe kategorie, które najbardziej wpływają na odczuwanie poziomu bezpieczeństwa przez człowieka; b) człowiek ma dominującą rolę w kreowaniu środowiska bezpieczeństwa w różnych jego wymiarach na przestrzeni dziejów i to nie tylko naszej cywilizacji, zaczynając od starożytności, aż po czasy współczesne. Przyjęto duży stopień ogólności w podejściu badawczym oraz zastosowano głównie metodę krytycznej analizy treści literatury, aby podjąć najistotniejsze kwestie w celu zainspirowania czytelnika do holistycznego postrzegania problemów bezpieczeństwa w wymiarze jednostkowym, narodowym i globalnym.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo globalne, bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo państwa, bezpieczeństwo wewnętrzne, wojna, pokój

Wstęp

Problem bezpieczeństwa, jego poczucie, postrzeganie i definiowanie stał się przedmiotem badań podejmowanych przez ludzi nauki z bardzo dużą intensywnością w II dekadzie XXI w. Efektem tych dociekań jest nowo ukonstytuowana dyscyplina naukowa „nauki o bezpieczeństwie” oraz pilna potrzeba zbudowania aparatu pojęciowego i sprecyzowania przedmiotu poznania naukowego. Jest to niezbędne do tego, aby można było mówić o nauce, a także ją „*uprawiać*”, stosując określone procedury badawcze, właściwie dobierać metody i narzędzia do rozwiązywania złożonych problemów, a także poprawnie identyfikować zmienne i wskaźniki.

Każda nauka posiada specyficzny dla niej język, który ulega ciągłej ewolucji, ze względu na zachodzące zmiany cywilizacyjne otaczającej nas rzeczywistości.

Wielu badaczy podejmujących tematykę bezpieczeństwa w swoich dziełach dążyło do tego, aby głębiej spojrzeć w dzieje historii oraz dokonać eksploracji minionych wieków w poszukiwaniu kontekstów bezpieczeństwa w twórczości różnych poetów, filozofów i polityków. Pobudzony niepokój badawczy i kreatywna twórczość skutkuje pojawieniem się dużego zasobu publikacji oraz stanowi motywację do organizowania sympozjów, seminariów i konferencji naukowych o zasięgu lokalnym, narodowym, a nawet międzynarodowym.

Niniejszy artykuł, bazując na dorobku filozofii (w tym polemologii i irenologii), antropologii bezpieczeństwa, psychologii, przedstawia uwarunkowania środowiska bezpieczeństwa, rozwoju cywilizacyjnego i rolę człowieka w ich kształtowaniu, co pozwala na głębsze zrozumienie bezpieczeństwa jako przedmiotu badań nauk o bezpieczeństwie.

1. Bezpieczeństwo przed naszą erą

Już od zarania dziejów człowiek kierował swą aktywność na zapewnienie sobie bezpieczeństwa, czyli warunków przetrwania i satysfakcjonującej egzystencji, wynikającej z niezakłóconego rozwoju. Aktywność ta determinowana jest zgodnie z teorią ewolucji względami biologicznymi, środowiskowymi i kulturowym¹. Kwintesencją dyskusji na temat biologicznych źródeł aktywności jest treść Sewilskiej deklaracji w sprawie przemocy przyjętej 16 maja 1986 roku, która jednoznacznie zaprzecza jakoby człowiek miał naturalne skłonności do prowadzenia wojen, argumentując takie stanowisko tym, że „wojna jest typowo ludzkim zjawiskiem, które nie występuje u innych gatunków; tylko człowiek używa środki celowo zaprojektowane jako broń, wojny są wytworem kulturowym. Również geny nie kształtują indywidualnej skłonności do przemocy a jedynie współuczestniczą w formowaniu takich zachowań wraz z innymi czynnikami. Ponadto, u wszystkich poznanych gatunków o statusie w grupie decyduje zdolność do współpracy, a o dominacji w grupie decydują powiązania, a nie tylko użycie siły fizycznej”². Przetrwanie i rozwój człowieka są możliwe dzięki dogodnemu środowisku przyrodniczemu, które za pomocą swych zdolności może on przekształcać, by jak najlepiej zaspokajać swoje potrzeby (żywności, ochrony), w tym

¹ L. Chojnowski: *Bezpieczeństwo człowieka i społeczeństw w procesie dziejowym*, Słupsk 2018, s. 45-49.

² Zob. ibidem; por. D. Adams, *The Seville Statement on Violence: A Progress Report*, „Journal of Peace Research” 1989, vol. 26, no. 2, s. 113.

potrzebę bezpieczeństwa. Wszystkie wytwory materialne i niematerialne, społeczne (np. architektura, wartości, ogół wyuczonych sposobów zachowania, technologia) to podstawy kulturowe bezpiecznej egzystencji człowieka. Pierwsze osiągnięcia kulturowe pochodzą z Paleolitu. Przykład odnajdziemy chociażby w *Dziejach Polski, Tom I do 1202, Skąd nasz ród* Andrzeja Nowaka: „Po przerwie spowodowanej kolejnym zlodowaceniem, ok. 40 tys. lat temu pojawiają się nowe, znane nam dzisiaj, pozostałości «polskich» neandertalczyków. Zaczynają się już nakładać na nie ślady obecności przedstawicieli naszego już bezdyskusyjnie gatunku: Homo sapiens, którzy 60-70 tys. lat temu opuścili Afrykę. Do najbardziej intrygujących odkryć owych śladów doprowadziła eksploracja dokonywana od 1985 r. przez zespół prof. Pawła Valde-Nowaka z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Jaskini Obłazowskiej w Kotlinie Orawsko-Nowotarskiej. W osadach tej jaskini znaleziono m.in. nie tylko zęby nosorożca włochatego, kości lwa jaskiniowego i hieny jaskiniowej, ale także najstarszy na świecie bumerang, długi na ok. 70 cm, wykonany z oszlifowanego ciosu mamuta, datowany na ok. 23 tys. lat”³. Można tylko domniemywać, jakie przeznaczenie miał bumerang, może był narzędziem używanym do polowań albo do walki.

Rozwój społeczeństwa i dążenie do zapewnienia sobie bezpieczeństwa należy rozpatrywać również z perspektywy socjopolitycznej, która pozwoliła na wyodrębnienie następujących form organizacyjnych: hordy, plemiona, wodzostwa i państwa, przy czym ta ostatnia do dziś stanowi najwyższą formę organizacji społeczno-politycznej i gwarant bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych⁴.

Bezdyskusyjnym przykładem rozwoju cywilizacyjnego, dążeń państwa i społeczeństwa do zapewnienia sobie bezpieczeństwa jest Wielki Mur Chiński, którego początki datowane są na VII w. p.n.e. Budowla ta jest po dzisiejsze czasy największą fortyfikacją obronną na świecie, która składa się z wież obserwacyjnych, fortów oraz zapór naturalnych wykorzystanych w systemie obronnym, a jej głównym elementem są mury obronne wykonane z ubitej ziemi i murowane z kamienia.

Należy w tym miejscu również przytoczyć wciąż aktualne dzieło Sun Tzu *Sztuka wojny*, które oprócz podwalin pod teorię sztuki wojennej daje niezwykle ważne przesłanie humanistyczne: wojna jest grą zamknięta bez względu na epokę. Witold Rogoziński stwierdza, że „w czasach Sun Tzu (Sun Wu) kampanie militarne przypominały czasami dobrze i bezkrwawo rozegraną partię szachów. Wojna rzeczywista była niepotrzebna”⁵. Natomiast współcześnie Ulrich Beck pisze o wojnach wirtualnych przypominających widowisko sportowe: „Uprawniona, «skuteczna» jest

³ A. Nowak, *Dzieje Polski, Tom I do 1202, Skąd nasz ród*, Kraków 2011, s. 19.

⁴ L. Chojnowski, *Bezpieczeństwo człowieka i społeczeństw...*, op. cit., s. 80.

⁵ Sun Tsu, *Sztuka wojny*, Gliwice 2013, s. 7.

koniec końców, wojna bez poległych... nie, błąd: wojna bez własnych poległych, która pomija rzesze zabitych innych, zwłaszcza ludności cywilnej, i w ten sposób czyni wojnę dla zachodnich społeczeństw wirtualną, a dla ludności poszkodowanej tym bardziej brutalną i realną⁶.

Problemy z obszaru bezpieczeństwa identyfikowane były również w starożytności, a wynikały z potrzeby reagowania na zagrożenia, które pojawiały się wraz z każdą wojną. „Poziom refleksji o związkach między wojną a bezpieczeństwem państwa pozostawał przez długie stulecia taki, jak przedstawił to Tukidydes w swym unikatowym dziele *Wojna peloponeska* (V w. p.n.e.). (...) Zawsze, jak w *Wojnie peloponeskiej*, wojna łączyła się z rozlewem krwi, zniszczeniem, wyczerpaniem sił, regresem cywilizacyjnym, demoralizacją i dehumanizacją życia społecznego oraz degeneracją obyczajów; w ogólności triumfem niskich instynktów nad normami i człowieczeństwem. Bardzo rzadko była zaś przedmiotem kalkulacji związanej z uzasadnioną potrzebą bezpieczeństwa⁷. Dlatego człowiek od wieków dążył do zapewnienia sobie optymalnego poziomu bezpieczeństwa, natomiast jedynym skutecznym środkiem gwarantującym utrzymanie takiego poziomu było zachowanie pokoju między podmiotami jednostkowymi i złożonymi. „Gdyby przyjąć założenie, że człowiek dąży do ustanowienia pokoju, ponieważ ma świadomość, iż jest to jedyny sposób do tego, aby zachować życie, trwać i rozwijać się, wówczas wojnę można zdefiniować jako patologiczne i nieracjonalne zachowanie jednostek, niezdolnych do uświadomienia sobie rzeczywistych potrzeb⁸”.

Podobne stanowisko zajmują Andrzej Pieczywok i Krzysztof Loranty. „Na długiej osi historii naszej cywilizacji trudno znaleźć ludzkie działania, których zamiarem nie byłoby dążenie do bezpiecznej egzystencji. Nie znaczy to jednak, że wszystko co czynił człowiek zbliżało go do życia w świecie tak upragnionego pokoju. Skłonność do agresji, egoizm czy też partykularyzm nie pozwalały na tworzenie takich rozwiązań w świecie społecznym, aby unikać konfliktów oraz wypracować konstruktywne metody ich rozwiązywania⁹. Dążenia do utrzymania trwałego pokoju pomiędzy państwami od wieków były celem działań ukierunkowanych na zapewnienie

⁶ U. Beck, *Spoleczeństwo światowego ryzyka*, Warszawa 2012, s. 221.

⁷ R. Kuźniar, *Ewolucja problemu bezpieczeństwa – rys historyczny*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, red. R. Kuźniar, B. Balcerowicz, A. Bieńczyk-Missala, P. Grzebyk, M. Madej, K. Pronińska, M. Sułek, M. Tabor, A. Wojciuk Warszawa 2012, s. 18.

⁸ K. Drabik, *Zagadnienia ontologiczne wojny, bezpieczeństwa i pokoju w poglądach wybranych myślicieli*, Warszawa 2011, s. 9-10.

⁹ A. Pieczywok, K. Loranty, *Wstęp*, [w:] *Bezpieczeństwo jako problem edukacyjny*, red. A. Pieczywok, K. Loranty, Warszawa 2014; A. Pieczywok, *Refleksyjny wgląd w wybrane obszary edukacji dla bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo jako problem edukacyjny...*, op. cit., s. 7.

pożądanego poziomu bezpieczeństwa, który jest niezbędny do zrównoważonego rozwoju i postępu cywilizacyjnego. Raczej nie jest to zadanie łatwe do wykonania.

Dawniej utrzymanie stanu bez konfliktów, który stanowił gwarancję zapewnienia bezpieczeństwa, nie było łatwym zadaniem. „Nawet gdy udało się osiągnąć pokój pomiędzy zwaśnionymi stronami, miał on charakter przejściowy. Próby osiągnięcia bezpieczeństwa poprzez dominację nad drugim człowiekiem, grupą etniczną czy państwem, szantaż, groźby, walkę zbrojną, uważane za nieodzowne do tego, aby stworzyć sobie perspektywę bezpiecznej przyszłości, prędzej czy później okazywały się czynnikiem destabilizującym i oddalającym ludzi od idei wiecznego pokoju”¹⁰. Podejmowanie działań zbrojnych, ukierunkowanych na zapobieganie przy użyciu siły powstaniu zagrożenia ze strony innego podmiotu, których celem jest jego eliminacja albo dominacja nad nim, mogą ostatecznie skutkować osłabieniem i destabilizacją państwa lub społeczeństwa. Dodatkowo stanowiąc będą źródło odczuwania niepokoju, a w efekcie mogą zakończyć się w klęską – chociażby tak jak miało to miejsce w 371 r. p.n.e. w bitwie pod Leuktrami, gdzie mająca 25% przewagę liczebną Sparta przegrała z mniej licznymi wojskami armii tebańskiej, ponosząc przy tym kilkukrotnie większe straty.

Bezpieczeństwa nie uzyskają również podmioty, które lękając się innych, nie podejmują wystarczających wysiłków w celu zaspokojenia swoich potrzeb lub też będą uległe wobec wszelkiej wywieranej na nie presji¹¹. Poruszony tutaj problem uległości jest zjawiskiem społecznym, które odzwierciedla się nie tylko w unikaniu zagrożeń militarnych związanych z wojną i pokojem, ale również w innych domenach życia w starożytności. Zostaną one zasygnalizowane tylko ze względu na konieczność pokazania interdyscyplinarnego charakteru badań nad bezpieczeństwem. We wstępie do Arystotelesowskiej *Polityki* Mikołaj Szymański stwierdza: „W sumie odnosimy wrażenie, że Arystoteles chce uniknąć roli publicysty i pisze o wydarzeniach, do których on i jego współcześni zdążyli już nabrać pewnego dystansu. Pozostaje z tym w zgodzie ciekawe spostrzeżenie Paula Moraux. Twierdzi on, że tam, gdzie Arystoteles – zdawałoby się – czysto teoretycznie rozważa jakiś problem, nie odwołując się do żadnego przykładu ani nie mówiąc, kto głosi wspomniane przez niego poglądy, ma często na myśli jeden z ważnych epizodów życia politycznego Aten V w.”¹² Wyjaśnić tu trzeba, że opisywane są wieki przed naszą erą. Starożytna twórczość Arystotelesa i Demostenesa ukazuje współczesnemu

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² M. Szymański, *Wstęp*, [w:] *Arystoteles, dzieła wszystkie*, t. 6, *Polityka, Ekonomika, Retoryka, Retoryka dla Aleksandra, Poetyka, Zachęta do filozofii, Ustrój polityczny Aten, List do Aleksandra Wielkiego, Testament*, red. M. Chigerowa, E. Głębińska, R. Kulesza., et al., Warszawa 2001, s. 15.

człowiekowi odwieczny problem: z jednej strony krytykowanie monarchii, a z drugiej strony głoszenie pozytywnych opinii wbrew przekonaniom ludu, co uważane jest za propagandę. Takie zjawisko zmusiło Arystotelesa do opuszczenia Aten.

2. Bezpieczeństwo naszej ery

Pierwsze wieki naszej ery charakteryzują się rozkwitem Cesarstwa Rzymskiego i utrzymywaniem 500 tys. armii zapewniającej bezpieczeństwo oraz zapoczątkowaną najazdami Hunów¹³ wielką wędrówką ludów¹⁴. Charakterystyczne działania tego okresu związane z zapewnieniem bezpieczeństwa ograniczały się w przypadku plemion germańskich do ucieczki i zmiany zajmowanego terytorium. Mamy tu do czynienia z dwoma rodzajami osiągania celów politycznych, a poprzez to zapewniania bezpieczeństwa społeczności państw i plemion. Pierwszy rodzaj to ekspansja i podbój coraz większych obszarów, a drugi to uległość i unikanie niebezpieczeństwa.

Próby zaspokajania potrzeb bezpieczeństwa przejawiały się powstawaniem różnego rodzaju osad, grodów, zamków, fortyfikacji i umocnień. Na podstawie wniosków z prowadzonych wojen doskonalono budowlę obronne oraz techniki prowadzenia walki, które dawały większe poczucie bezpieczeństwa, a w czasie starcia przeciwnych stron stanowiły jeden z elementów uzyskiwania przewagi nad przeciwnikiem, co zawsze było i jest niezbędne do zwycięstwa. Uogólniając, można powiedzieć, że z jednej strony czyniono przygotowania do prowadzenia wojny, a z drugiej strony podejmowano starania w celu tworzenia trwałych układów i sojuszy.

Zrozumienie takiego postępowania ułatwia zagłębienie się w obszar zagadnień filozoficznych, psychologicznych i socjologicznych. Bezpieczeństwo wynikające z utrzymywania pokoju związane jest z naturą człowieka. „Natura, w przypadku człowieka, jest to więc istota, ujęta jako *quidditas*, wraz ze wszystkimi cechami, działaniami, relacjami, które są specyficznie ludzkie. (...) Kiedy np. mówimy do kogoś *bądź człowiekiem*, to nie wyrażamy wtedy nic innego jak tylko życzenie, aby ten ktoś działał zgodnie z posiadaną przez niego naturą. Masz naturę ludzką, zachowuj się tak jak to czynią ludzie, a nie w sposób zwierzęcy”¹⁵. Według św. Tomasza z Akwinu człowiek dobry dąży do dobra prawdziwego, bo tylko ono zapewnia pokój, a człowiek zły jest tylko na pozór dobry i stanowi to źródło niepokoju.

¹³ Hunowie – groźni koczownicy z Azji

¹⁴ Wielka wędrówka ludów – przemieszczanie się w ucieczce przed Hunami plemion germańskich z terenów położonych na zachód od Dunaju na terytorium Cesarstwa Rzymskiego.

¹⁵ T. Stępień, *Wprowadzenie do antropologii filozoficznej św. Tomasza z Akwinu*, Warszawa 2013, s. 49.

Człowiek jest istotą posiadającą rozum i wolną wolę. Są to czynniki decydujące o utrzymaniu pokoju, a tym samym gwarantujące bezpieczeństwo. Analiza przeciwstawnych znaczeniowo wyrazów *bezpieczeństwo – niebezpieczeństwo*, pozwala przyjąć, że wszelkie niebezpieczeństwo wynika ze złych wyborów lub świadomych wyborów zła, kwalifikowanych jako występki.

Największym złem jest wojna będąca również źródłem największego niebezpieczeństwa. „Wojna nie jest jedną ze sztuk. Nie zalicza się jej też do dziedziny nauki. Jest przejawem życia społecznego. Wojna jest konfliktem wielkich interesów, który rozwiązuje się, przelewając krew, i tylko ta cecha odróżnia go od innych waśni. (...) W pewnym sensie przypomina ona także politykę, która z kolei mogłaby zostać uznana za handel, tyle że na większą skalę. Poza tym polityka jest łonem, w którym rozwija się wojna i gdzie formują się pierwsze, niewyraźne jeszcze kształty przyszłych zmagañ, niczym cechy żywego organizmu w zarodku”¹⁶. Uogólniając, można stwierdzić, że wojna i pokój są zjawiskami społecznymi wpisanymi niejako w ich naturę, ale dobro wynikające z natury człowieka przeciwstawia się wojnie i jest gwarancją bezpieczeństwa.

Ewolucja problemów w obszarze bezpieczeństwa przyśpiesza wraz z rozwojem cywilizacyjnym. Proste formy i metody wymagają uzupełnienia poprzez podejmowanie działań ekonomicznych, politycznych i militarnych. „W okresie odrodzenia, w XVI wieku, pojawia się w Europie nowy instrument bezpieczeństwa państw – traktaty pokojowe i prawo międzynarodowe. Pojawia się, lecz jeszcze nie odgrywa większej roli, państwa bowiem w dalszym ciągu mogą się dowolnie uciekać do wojny, bez żadnych prawnomiędzynarodowych konsekwencji”¹⁷. Prawo międzynarodowe nie zapewni bezpieczeństwa, jeżeli nie będzie sił i środków, które będą stały na straży przestrzegania zapisów tego prawa oraz będą podejmowały działania skierowane przeciwko podmiotom nieprzestrzegającym tych reguł.

Nieprzestrzeganie zapisów prawa międzynarodowego było w historii bardzo częstym przypadkiem. „Świadomość zaistnienia społeczności międzynarodowej i norm prawnych, które mogłyby dobrze służyć utrzymaniu pokoju, czyli bezpieczeństwa państw, a także formalne zobowiązanie do przestrzegania przyjętych traktatów, już rozumianych jako prawnie wiążące, nie ograniczyła w najmniejszym stopniu skłonności państw do prowadzenia wojen. Przeciwnie, cała epoka XVI-XVIII wieku była czasem nadzwyczajnego nasilenia się aktywności wojennej państw europejskich”¹⁸.

---

¹⁶ Carl von Clausewitz, *O wojnie*, tłum. A. Romanek, Gliwice 2013, s. 59.

¹⁷ R. Kuźniar, *Ewolucja problemu bezpieczeństwa – rys historyczny*, op. cit., s. 12.

¹⁸ Ibidem, s. 20.

Zapewnienie bezpieczeństwa było odwiecznym dążeniem narodów najbardziej dotkniętych okrucieństwami wojen, szczególnie na tych obszarach, na których były one toczone z dużą częstotliwością bez poszanowania godności ludzkiej. Niosły one ze sobą zniszczenie i skutkowały tysiącami ofiar ludności cywilnej. Jedną ze skutecznych prób przeciwdziałania takim sytuacjom było dążenie najsilniejszych państw do wytworzenia równowagi sił. Podjęte przez *wielką piątkę* ustalenia kongresu wiedeńskiego (1814-1815) zakładały utrzymanie pokoju w Europie. Jednak nie był to idealny układ, który spełniałby oczekiwania innych podmiotów. „Po pierwsze, dawał bezpieczeństwo tylko wielkim mocarstwom; po drugie, nie uwzględniał interesów narodów podbitych przez dwa z nich (Rosję i Austrię); po trzecie, okazał się mało elastyczny wobec zmian gospodarczych i ustrojowych, które stały się permanentną cechą europejskiej nowożytności”¹⁹. Tworzenie układów tylko przez silne państwa powodowało zwiększone poczucie zagrożenia wśród słabszych krajów europejskich tym, że zostaną dotknięte ekspansją terytorialną i będą w efekcie zmuszone do walki narodowowyzwoleńczej.

Podbite kraje zawsze dokonywały zrywów w celu odzyskania niepodległości skierowanych przeciwko okupantom aż do przywrócenia im wolności albo do wygaśnięcia w nich ducha walki. „Wiek XIX był znaczonej powstaniem i rewolucjami, które wstrząsały europejską stabilnością. Wojny o samostanowienie, walka nacjonalizmu małych narodów walczących o wyzwolenie spod obcego panowania nad mniejszymi, stają się w XIX wieku tym problemem bezpieczeństwa, który przetrwa do naszych czasów. Podobnie z przybierającym formę rebelii i rewolucji sprzeciwem wobec drastycznej niesprawiedliwości systemów politycznych i ekonomicznych, dyktatur i różnych form totalnej tyranii”²⁰. Problemy bezpieczeństwa pochodzą z wielu źródeł, a coraz większego znaczenia nabierają nierówności społeczne oraz rodzące się z nich konflikty interesów na tle ekonomicznym i politycznym.

Rozwój technologiczny i ekonomiczny w XIX w. skutkuje użyciem nowoczesnych, na owe czasy, środków walki w okresie pierwszej wojny światowej, której skutkiem były miliony ofiar. Po zakończeniu wojny istnieje konieczność zachowania trwałego pokoju. „Podpisany na zakończenie paryskiej konferencji pokojowej 28 czerwca 1915 r. pakt Ligi Narodów był pierwszym w historii systemem bezpieczeństwa zbiorowego. Stanowił próbę odejścia od dotychczasowej metody zapewniania pokoju w obrębie większej społeczności państw, która polegała na sile państw oraz równowadze sił, kształtowanych przy pomocy zmiennych koalicji państw. Był pierwszym wielostronnym dokumentem międzynarodowym, w którym

¹⁹ Ibidem, s. 21.

²⁰ Ibidem.

obok pokoju pojawił się termin *bezpieczeństwo*²¹. Egocentryczne interesy państw członkowskich i brak konsekwencji respektowania zakazów (szczególnie zbrojeń) doprowadzają w efekcie do wybuchu II wojny światowej, która pociągnęła za sobą dziesiątki milionów ofiar.

Koniec działań zbrojnych w 1945 roku dawał nadzieje, że piętno doświadczeń na długo oddali jakiegokolwiek zagrożenia długotrwałego pokoju na świecie. „Tradycyjnie, jak po każdej wielkiej wojnie, zwycięzcy arbitralnie wyznaczyli nowe granice państw, zaspokajające ich *interesy bezpieczeństwa*, (...). Dokonany w Jałcie i potwierdzony w Poczdamie terytorialny podział świata (głównie Europy) implikował również podział według zasady: czyja władza, tego ideologia. Sztuczny i niesprawiedliwy charakter podziału stał się głównym czynnikiem zagrożenia bezpieczeństwa po drugiej wojnie światowej i dla swego utrzymania wymagał ogromnych potencjałów militarnych, wyścigu zbrojeń²². Takiego efektu raczej nie przewidywano po okrucieństwach II wojny światowej, ale sytuacja rozwijała się dynamicznie i w efekcie zdecydowano się na podjęcie działań zapobiegawczych.

Nastąpił powrót do idei tworzenia organizacji mających na celu utrzymanie pokoju. Zawiązany został traktat północnoatlantycki – *north atlantic treaty organization* (NATO) zwany również sojuszem północnoatlantyckim, któremu przewodziły szczytne idee wolności sumienia i religii oraz zapewnienie bezpieczeństwa i podstawowych potrzeb. „Dlatego sekretarz stanu USA Edward Stettinius obecny podczas konferencji założycielskiej ONZ w październiku 1945 roku stwierdził: »Walka o pokój musi być toczona na dwóch frontach. Pierwszy to front bezpieczeństwa, gdzie zwycięstwo zwiastuje »wolność od strachu« [freedom from fear]. Drugi to front ekonomiczny i społeczny, gdzie zwycięstwo oznacza «wolność od potrzeb» [freedom from want]«. (...) Dało to początek wykształceniu w latach 90. XX w. dwóch głównych nurtów (zakresów) human security, zwanych szkołą japońską («wolność od potrzeb» w sensie materialnym) i kanadyjską («wolność od strachu», czyli możliwość funkcjonowania w demokratycznym państwie prawa i w warunkach społeczeństwa obywatelskiego)²³.

Okrucieństwa II wojny światowej i jej konsekwencje, a także ożywiony dyskurs nad prawami człowieka oraz rolą organizacji odpowiedzialnych za utrzymanie właściwego poziomu bezpieczeństwa znajdują swoje odzwierciedlenie w Karcie

---

²¹ Ibidem, s. 25.

²² Ibidem, s. 29.

²³ K. Marczuk, *Od bezpieczeństwa państwa do bezpieczeństwa ludzi – postulaty human security i ich wpływ na bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnych państw*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe wobec wyzwań współczesnego świata*, red. W. Kitler, M. Marszałek, Warszawa 2014, s. 17.

praw człowieka. Dokument jest *kamieniem węgielnym* dla Organizacji Narodów Zjednoczonych, która czuwa nad pokojowym istnieniem narodów i państw na całym świecie. Przesłanie wynikające z Karty praw człowieka jest jednoznaczne, aby zachować pokój trzeba pamiętać o człowieku, a szczególnie o jego prawach i godności. Nieposzanowanie praw człowieka zawsze stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa i pokoju.

Druga połowa XX wieku charakteryzuje się dążeniem do zagwarantowania bezpieczeństwa globalnego poszczególnych państw, narodów, społeczności i jednostki. „Reasumując, bezpieczeństwo ludzkie odchodzi zatem od tradycyjnego, państwocentrycznego paradygmatu bezpieczeństwa na rzecz uczynienia jego podmiotem jednostki ludzkiej, człowieka”²⁴. Zmiany społeczne w Europie i na świecie skutkowały rozpatrywaniem bezpieczeństwa w ujęciu podmiotowym, a także w sektorowym i szerszym.

Zmiany w środowisku bezpieczeństwa, jakie nastąpiły po okresie zimnej wojny oraz alternatywne koncepcje bezpieczeństwa, a w tym bezpieczeństwo ekologiczne i społecznościowe, zwane także kulturowym, jak również krytyczne studia nad przedmiotem badań bezpieczeństwa, skłaniają do stwierdzenia, że bezpieczeństwo wewnętrzne można dzisiaj postrzegać i rozumieć w szerokim zakresie. Przedmiot badań bezpieczeństwa wewnętrznego nie ogranicza się tylko do funkcji zagwarantowania bezpieczeństwa i porządku publicznego państwa w kontekście organów władzy z jednostkami administracji państwowej i samorządowej. Zbiór podmiotów bezpieczeństwa wewnętrznego obejmuje każdego obywatela jako członka społeczeństwa. W tę koncepcję wpisują się słowa Platona. „Przypomnij sobie podobieństwo pomiędzy państwem i człowiekiem, bierz za każdym razem pod uwagę jedno i drugie, i mów, co się dzieje w jednym i w drugim”²⁵. Reasumując, można stwierdzić, że przedmiot badań bezpieczeństwa wewnętrznego stanowi ochrona i obrona przed różnego rodzaju zagrożeniami państwa oraz jego władz, a także każdego obywatela tego kraju.

Dostrzega to także Pieczywok, który stwierdza jednoznacznie konieczność interdyscyplinarności badań w odniesieniu do dyscypliny naukowej, jaką są *nauki o bezpieczeństwie*. „Na tak rozumiane wartościowanie bezpieczeństwa zwraca uwagę filozofia, pedagogika i socjologia bezpieczeństwa, które poszukują związków przyczynowo-skutkowych i różnic między:

- 1) absolutnym bezpieczeństwem (wobec wszystkich i wszystkiego);
- 2) obiektywnym bezpieczeństwem (stanem rzeczy);

²⁴ Ibidem.

²⁵ Platon, *Państwo*, tłum. W. Witwicki, Gliwice 2018, s. 390.

- 3) subiektywnym bezpieczeństwem (poczuciem obiektywnego stanu rzeczy);
- 4) relatywnym bezpieczeństwem (w stosunku do kogoś lub czegoś)²⁶.

Podobną postawę do problemów bezpieczeństwa przejawiali także w 2011 r. członkowie Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów, którzy 28 stycznia 2011 r. podjęli uchwałę zmieniającą obowiązującą wówczas uchwałę w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych. Efektem wprowadzonej zmiany było skreślenie nauk wojskowych z listy dziedzin nauki w Polsce z dniem 24 marca 2011 r., natomiast dodanie w dziedzinie nauk humanistycznych dwóch nowych dyscyplin naukowych: nauki o bezpieczeństwie oraz nauki o obronności. Następnie 8 sierpnia 2011 r. minister nauki i szkolnictwa wyższego swoją decyzją administracyjną (rozporządzeniem) zakwalifikował nauki o bezpieczeństwie oraz nauki o obronności do dziedziny nauk społecznych.

Obowiązujące od 20 września 2018 r. rozporządzenie wykluczyło nauki o obronności, pozostawiając nauki o bezpieczeństwie jako dyscyplinę naukową w dziedzinie nauk społecznych. „Natomiast w znaczeniu ogólnospołecznym bezpieczeństwo to zaspokajanie takich potrzeb podmiotu, jak: istnienie, przetrwanie, pewność, stabilność, tożsamość, niezależność, ochrona, poziom i jakość życia”²⁷. Taka definicja bardzo dobrze wpisuje się w nauki o bezpieczeństwie sklasyfikowane w naukach społecznych.

Zakończenie

Podsumowując rozważania podjęte w artykule, można stwierdzić, że zapewnienie potrzeby bezpieczeństwa towarzyszyło człowiekowi od zawsze. Wykorzystywał do tego pierwotnie dogodne uwarunkowania terenowe, natomiast wraz z rozwojem cywilizacyjnym zawiązywał układy, pakt, porozumienia i sojusze. Duże znaczenie w zapewnianiu bezpieczeństwa mają podmioty instytucjonalne, a wśród nich poszczególne państwa, Organizacja Narodów Zjednoczonych, Unia Europejska czy Sojusz Północnoatlantycki *North Atlantic Treaty Organization* (NATO). Takie podejście do rozwiązywania problemów w zakresie bezpieczeństwa pozwala na prowadzenie badań, których terenem są poszczególne kraje, regiony, kontynenty, a nawet globalnie cały ziemski świat, ważne jest jednak aby pamiętać w nich o człowieku jako jednostce z jej podstawową potrzebą braku odczuwania zagrożenia.

---

²⁶ A. Pieczywok, K. Loranty, *Wstęp*, [w:] *Bezpieczeństwo jako problem edukacyjny...*, op. cit.; A. Pieczywok, *Refleksyjny wgląd w wybrane obszary edukacji...*, op. cit., s. 17.

²⁷ J. Pawłowski: *Bezpieczeństwo – dyscypliną naukową i kierunkiem studiów*, [w:] *Podstawy bezpieczeństwa narodowego (państwa)*, red J. Pawłowski, Warszawa 2017, s. 17.

Bibliografia

1. Adams D., *The Seville Statement on Violence: A Progress Report*, „Journal of Peace Research” 1989, vol. 26, no. 2.
2. Beck U., *Spoleczeństwo światowego ryzyka*, Warszawa 2012.
3. Chojnowski L., *Bezpieczeństwo człowieka i społeczeństw w procesie dziejowym*, Słupsk 2018.
4. Clausewitz C. von, *O wojnie*, tłum. A. Romanek, Gliwice 2013.
5. Drabik K., *Zagadnienia ontologiczne wojny, bezpieczeństwa i pokoju w poglądach wybranych myślicieli*, Warszawa 2011.
6. Kuźniar R., *Ewolucja problemu bezpieczeństwa – rys historyczny*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, red. R. Kuźniar, B. Balcerowicz, A. Bieńczyk-Missala, P. Grzebyk, M. Madej, K. Pronińska, M. Sułek, M. Tabor, A. Wojciuk, Warszawa 2012.
7. Marczyk K., *Od bezpieczeństwa państwa do bezpieczeństwa ludzi – postulatory human security i ich wpływ na bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnych państw*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe wobec wyzwań współczesnego świata*, red. W. Kitler, M. Marszałek, Warszawa 2014.
8. Nowak A., *Dzieje Polski, Tom I do 1202, Skąd nasz ród*, Kraków 2011.
9. Pawłowski J., *Bezpieczeństwo – dyscypliną naukową i kierunkiem studiów*, [w:] *Podstawy bezpieczeństwa narodowego (państwa)*, red. J. Pawłowski, Warszawa 2017.
10. Pieczywok A., *Edukacja dla bezpieczeństwa wobec zagrożeń i wyzwań współczesności*, Warszawa 2012.
11. Pieczywok A., Loranty K., *Wstęp*, [w:] *Bezpieczeństwo jako problem edukacyjny*, red. A. Pieczywok, K. Loranty, Warszawa 2014.
12. Pieczywok A., *Refleksyjny wgląd w wybrane obszary edukacji dla bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo jako problem edukacyjny*, red. A. Pieczywok, K. Loranty, Warszawa 2014.
13. Platon, *Państwo*, tłum. W. Witwicki, Gliwice 2018.
14. Stępień T., *Wprowadzenie do antropologii filozoficznej św. Tomasza z Akwinu*, Warszawa 2013.
15. Sun Tsu, *Sztuka wojny*, Gliwice 2013.
16. Szymański M., *Wstęp*, [w:] *Arystoteles, dzieła wszystkie, tom 6: Polityka, Ekonomika, Retoryka, Retoryka dla Aleksandra, Poetyka, Zachęta do filozofii, Ustrój polityczny Aten, List do Aleksandra Wielkiego, Testament*, red. M. Chigerowa, E. Głębička, R. Kulesza, K. Leśniak, W. Olszewski, L. Piotrowicz, H. Podbielski, M. Szymański, B. Świtalska, Warszawa 2001.
17. *The Seville Statement on Violence*, Sevilla 1986.

Origin of safety and security**Abstract**

The main goal of the research is the analysis of the evolution of safety and security theory from the ancient times till the presence, when the new discipline Security Science has aroused. The analysis of security approaches and how new discipline was born revolves around two main assumptions: a) the conviction that war and peace are the main categories that influence human perception of safety and security; b) man plays a dominant role in shaping the security environment in its different dimensions through the history from the ancient times till the presence. The high degree of generalization of the research and mainly the method of critical analysis of literature have been applied in order to discuss the critical issues and inspire readers to perceive security holistically in its individual, national global dimensions.

Keywords: Global safety, national safety, state safety, internal safety, war, peace